

Helyzetfeltárás

a „Roma integrációs program , különös tekintettel a halmozottan hátrányos helyzetű rétegek életesélyének javítására" című tervezési dokumentumhoz

Készítette:

a Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja Alföldi Tudományos Intézetének Szolnoki Társadalomkutató Csoportja

Témafelelős:

***Jász Krisztina
szociológus***

Témavezető:

***Szoboszlai Zsolt
szociológus***

2004. június

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	4
A Szolnokon élő roma lakosság demográfiai jellemzői és területi megoszlásuk	5
A halmozottan hátrányos helyzetű roma lakosok életkörülményeinek főbb jellemzői.....	6
Lakáskörülmények	6
A telepen élők gazdasági aktivitása.....	7
A telep "prominens" családjai	8
Családi összetétel	8
A telepen élő gyermekek.....	9
A telepen lakók és a családsegítő és gyermekjóléti szolgálat közötti kapcsolatrendszer jellemzői	10
Oktatási helyzet	12
A roma származású munkavállalók munkaerőpiaci jelenléte, a foglalkoztatás terén tapasztalható jelenségek	16
Segélyezés	18
Gyámügyi hivatal	19
Családsegítő szolgálatok	19
Adósságkezelés	20
Háziorvosok	21
Rendőrség.....	21
Lakásotthonok	22
Népfőiskolai Társaság	23
Javaslatok a halmozottan hátrányos helyzetben lévő roma lakosság felzárkóztatását célzó programhoz.....	24
Záró gondolatok	27
Melléklet.....	29
A helyzetfeltárás elkészítésében az alábbi intézmények munkatársait kérdeztük meg:	29
A Helyzetfeltárás elkészítéséhez felhasznált dokumentumok:	30

A Helyzetfeltárás elkészítésében közreműködött:

Bereczki Barbara szociális munkás szakos főiskolai hallgató

Darida Zsuzsa szociológia szakos egyetemi hallgató

Kottlár Krisztina szociálpedagógus

Magyari Balázs szociálpedagógus

BEVEZETÉS

A Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja Alföldi Tudományos Intézetének Szolnoki Társadalomkutató Csoportja Szolnok Megyei Jogú Város Önkormányzatától azt a megbízást kapta, hogy készítsen helyzetfeltárást a közeljövőben tervezett integrált roma felzárkóztatási programhoz.

Az Önkormányzattal kötött szerződésünk értelmében vállaltuk a szolnoki cigányságra vonatkozó meglévő anyagok, elsősorban önkormányzati beszámolók, előterjesztések másodelemzését, valamint interjúk készítését olyan intézmények prominenseivel és munkatársaival, akik napi munkájuk során rendszeres kapcsolatban állnak városunk roma populációjával.

Vállalásaink között szerepelt, hogy javaslatokat fogalmazunk meg a jövőben készülő integrált felzárkóztatási program tartalmára vonatkozóan is.

Annak érdekében, hogy minél átfogóbb és a realitáshoz közelítő képet rajzolhassunk a szolnoki cigányság jelenlegi helyzetéről, különös tekintettel a halmozottan hátrányos helyzetben élő csoportokra, több mint 30 interjút készítettünk a Mellékletben felsorolt intézmények megkeresése során. **Ezúton köszönjük mindazoknak, akik aktív közreműködésükkel, javaslataikkal és hasznos dokumentumokkal segítették a helyzetfeltárást elkészítését!**

Kibővítve a szerződésben foglalt vállalásainkat, elvégeztük a Magyar Ökumenikus Szeretet-szolgálat Gyermekjóléti és Családsegítő Szolgálatának családgondozói által 2002. évben készített családgondozási naplók elemzését, amely véleményünk szerint rendkívül autentikus forrás a mélyszegények mindennapjainak valóságú megjelenítéséhez.

A Helyzetfeltárást elkészítése során az objektivitás elve vezérelt bennünket, olyan képet próbáltunk adni a szolnoki cigány emberek életéről, amely a helyi érdekektől és politikai torzításoktól mentes.

A leendő program minél hatékonyabb megvalósítása érdekében nem törekedtünk a meglévő problémák óvatos megfogalmazására, célunk a valós helyzet feltárása volt és javaslataink is a jelenlegi, számos aspektusból tarthatatlan helyzet jobbítását szolgálják.

Rendkívül pozitívnak tartjuk, hogy a vidéki városok közül Szolnok Megyei Jogú Város Önkormányzata úttörő szerepet vállal a hátrányos helyzetű roma lakosok felzárkóztatásában a tervezett roma program elkészítésével.

A SZOLNOKON ÉLŐ ROMA LAKOSSÁG DEMOGRÁFIAI JELLEMZŐI ÉS TERÜLETI MEGOSZLÁSUK

A szolnoki cigányság a város legnépesebb kisebbségi csoportja, a becslések alapján számuk 6-7000¹ főre tehető. Egyes tanulmányokban ennél alacsonyabb, 3-4000 főre vonatkozó becslés olvasható. A 2001. évi Népszámlálás adatai szerint Szolnokon a 77.361 lakosból 816 fő vallotta magát a cigány nemzetiséghez tartozónak. A kulturális értékekhez, hagyományokhoz kötődők száma a Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint 597 fő volt, míg cigány anyanyelvűnek 333-an tartották magukat. A nemzetiségi nyelvet családi, baráti körben beszélők aránya az előző adatnál némileg magasabb volt, 363 fő. A számokból jól látható, hogy a Népszámlálás adatai nagyon jelentős eltérést mutatnak a becsléseken alapuló, a valóságot azonban vélhetően jobban közelítő lakosság belüli arányokhoz képest.

A szolnoki roma társadalom - a többségi társadalomhoz hasonlóan- rendkívül tagolt. A ma már javarészt asszimilálódott értelmiség ugyanúgy jelen van, mint a mélyszegény csoportok. Ez utóbbi réteg alkotja a szolnoki cigány lakosság többségét. Városunk roma populációjában megtalálható a Magyarországon jelenleg élő mindhárom roma népcsoport, az az a romungrók (magyar cigányok), az oláh (lovári, másáró) cigányok , valamint a beás (balajáró) cigányok. A Cigány Kisebbségi Önkormányzat adatai szerint a romák csaknem kétharmada romungró, közel egyharmada oláh cigány, a beás cigányok reprezentáltsága csupán 2-3 százalékra tehető. A felsorolt roma csoportok a város alábbi területein élnek a legkoncentráltabban:

Romungrók:

- Törteli út
- Hangya utca
- Tücsök utca
- Üteg utca
- Motor út
- Búzavirág utca
- Széchenyi-lakótelep - Aranyi Sándor, Karczag László és Orosz György utca
- Szandaszőlős és környéke - Katona József utca

¹ A fenti becslések és a területi megoszlásra vonatkozó információk a "Tájékoztató Szolnok Megyei Jogú Város Közgyűlésének 2001. június 14-i ülésére a Szolnok Megyei Jogú Város Cigány Kisebbségi Önkormányzatának kezdeményezésére a város peremkerületein élő roma lakosság helyzetéről" című anyagból származnak

Oláh cigányok:

- úgynevezett "Cigány-város"- Bocskay út, Báthory út
- Pletykafalu- Hajnóczy, Kőműves, Gólya utca
- Partoskáporna és környéke - Káka, Nyíl, Pajzs és Sás utca
- Belváros és környéke - Baross, Templom, Mártírok utca
- Járműjavító és környéke - Kőrösi Csoma, Hant, Bogár, Béke utca
- Szandaszőlős és környéke - Katona József utca

A **beás cigányok** Szandaszőlős és környékén élnek leginkább.

A Cigány Kisebbségi Önkormányzat által akkoriban készített vizsgálatok is rámutattak a periférikus területeken élő cigány lakosság életkörülményeinek tarthatatlanságára. A családgondozási naplók és az egyéb rendelkezésre álló dokumentumok szerint a leszakadó rétegek helyzete még kilátástalanabbá vált.

A HALMOZOTTAN HÁTRÁNYOS HELYZETŰ ROMA LAKOSOK ÉLETKÖRÜLMÉNYEINEK FŐBB JELLEMZŐI

Lakáskörülmények

A helyzetfeltárás egyik legfajsúlyosabb fejezetében foglaltak elsősorban a családgondozási naplók elemzésén² (56 ilyen dokumentumot elemeztünk), valamint a telepek lakosságát ellátó háziorvos és ÁNTSZ-szakember, valamint más családsegítő szolgálat munkatársainak beszámolóin alapulnak.

A Magyar Ökomenikus Szeretetszolgálat Gyermekjóléti és Családsegítő Szolgálatának működési területén, a Déli Ipartelepen él a Motor úti teletszzerű közösség. A családsegítő szolgálat ügyfeleinek nagy része az itt élők közül került ki a tartalomelemzés tárgyévében, 2002-ben.

A telepi lakások egy valaha mocsaras, folyamatosan süllyedő területre épültek. A naplók alapján kiderül, hogy a bérlakások komfortnélküliek, átlagosan két helyiségből állnak. A 60-70 négyzetméteres lakásokban legalább két család, átlagosan 8 fő él együtt. Előfordul azonban, hogy egy 25 négyzetméteres lakásban 10-11-en is élnek, számos esetben egy gyerekágyban több csecsemő is alszik.

² Az elemzések elkészítésében Darida Zsuzsa közreműködött.

A telepen élők egy részére jellemző, hogy a lezárt bérlakásokat feltörik, és illegálisan költöznek be.

A lakásokhoz tartozó illemhelyek teljesen leamortizálódtak. Találunk olyan családokat, akiknél egyáltalán nincs árnyékszék, illemhelyként használaton kívüli lakásokat használnak. A telep nincs közművesítve, két kutat is elzártak. A lakások egy részében a fűtés sem megoldott. Az utcákon közvilágítás nincs. Díjhátralék miatt több lakásban előfordul, hogy kikapcsolják az áramot. A lakásokhoz tartozó melléképületek nagy része teljesen romos állapotban van.

A fentiekben vázolt körülmények miatt nagyon nagy a fertőzésveszély. A tél elmúltával előfordult, hogy elhullott állati tetemek bukkantak elő a hó alól. A téli időszakban továbbá jellemző a lakások beázása, a falak penészesedése. Ez annak is következménye, hogy gyakran hiányoznak az nyílászárók az épületekről.

Az egész telep rendkívül rendezetlen, elhanyagolt, a lakók hulladékaival szennyezett. A házak előtt lévő csapadékelvezető árkok is szeméttel telítettek, ezért nem alkalmasak a víz elvezetésére. A telepen elszórt szemét miatt elszaporodtak a rágcsálók és a különböző rovarok. A telepen nagyon sok a kóbor kutya, amelyek veszélyt jelentenek az ott élőkre.

Az aszfalozott utak hiánya miatt főként a csapadékos időszakban sürgősségi eseteknél a lakásokat nem tudja megközelíteni sem a mentő, sem rendőrség.

A Motor úttal kapcsolatban vázolt leírás minden más szolnoki roma-telepre vonatkoztatható megállapításokat tartalmaz, a periférikus városrészek között nincs markáns különbség.

A telepen élők gazdasági aktivitása

A telepen élő aktív korú lakosok körében csaknem 100 százalékos munkanélküliség. A családok kizárólag a különböző szociális juttatásokból és alkalmi munkából élnek. A férfiak körében az egyik legjellemzőbb tevékenység az úgynevezett "vasazás", amely nem legális, törvénybeütköző cselekmény. Az előbbieket következményeként a telep férfi többségének rendszeresen összeütközése van a hatóságokkal. A telepen sajátos csoportot alkotnak az egyedülálló férfiak, akik a telep társadalom ranglétráján a legalsó szinten helyezkednek el. Ők többnyire börtönviselt, jelentős adóssággal rendelkező gyökértelen egyének, az telep szleng szerint a "csicskások". Őket leggyakrabban a telep prominens családja fogadja be, és a lakhatásért cserébe törvénytelen, alantas tevékenységekre kényszerítik őket.

Néhány idősebb telepen élő nő a rendszerváltás előtt rendelkezett munkahellyel, főként betanított munkásként dolgozott. Manapság előfordul, hogy az asszonyok szezonális munkát végeznek.

A telep "prominens" családjai

A teletszerű közösség rendkívül nehezen átlátható csoport. A közösségi hierarchián belül elfoglalt hely szempontjából két tényező számít: a pénz és a fizikai erő. A családi naplókban rögzített megfigyelések szerint a telepen két család birtokolja a hatalmat. Az egyik ilyen család a telep hitelezője, a másik pedig "védelmi" feladatokat lát el. A második családban számos fiúgyermek él, akik verőlegényekként vannak számon tartva. E két család együttműködik, és a hitelezési tevékenységet már a telepen kívülre is kibővítették. Amennyiben az adósok nem fizetnek, előfordul, hogy elrabolják vagy prostituálják az adós családtagjait. Többnyire az otthon maradt asszonyokból kerülnek ki az áldozatok.

A telepiek- vélhetően a megfélemlítésből fakadóan- nagyon diszkréten kezelik ezeket az ügyeket. Gyakran előfordul, hogy a különböző juttatások egyenesen a hitelezőknél landolnak, akik később 2-300 százalékos kamattal adnak kölcsönt a hozzájuk fordulóknak. A "prominensek" öröködnék a telep fölött, kilakoltatás esetén ők tárgyalnak a hatóságokkal. Az uzsorások védelmi pénzt is szednek és egyéb törvénytelen cselekedeteket hajtanak végre.

Családi összetétel

A Központi Statisztikai Hivatal nyomtatványai szerint a telepi romák esetében is a legjellemzőbb családtípus a házastársi vagy élettársi kapcsolatban élő vérszerinti szülők és gyermekek együttélése. A családgondozók leírásai szerint ilyen együttélési forma a telepen nem létezik. Több generáció együttélése a jellemző. Miután a gyermeket vállaló szülők legtöbbször fiatal, előfordul, hogy a nagyszülők gyermekei egy korcsoportba tartoznak az unokákkal. A gondozási naplók szerint az egy háztartásban élők száma állandóan változik, képlékeny. Előfordul olyan eset is, hogy egy hónapon belül három költözés is volt, ennek egyik legjellemzőbb mögöttes oka, ha az egyik szülő börtönbe kerül. Ilyen esetben a gyermekekkel egyedül maradó szülő a nagyszülőkhöz költözik, ha még nem éltek együtt. Gyermekeit egyedülállóként nevelő nő nem él a telepen, a közösség kutasztaná az ilyen asszonyt, mert nem elfogadott a férfi nélküli család.

A telepi társadalomban a nőnek tradicionális szerepet szán a közösség.

A költözések másik legjellemzőbb oka a lakbérhátralék. Ilyen esetben a kilakoltatott családok a telepen élő rokonaikhoz költöznek. A lakcímváltozást az esetek többségében nem jelentik be.

A telepen élő gyermekek

A családokban élő gyermekek szinte kivétel nélkül védelembe vettek. A gyermekjóléti szolgálatnál megjelenő esetekben igen nagy számban fordul elő a gyermekek bűnelkövetése miatti védelembe vétel. A csoportos koldulás, illetve a csoportosan elkövetett rablás és lopás, valamint a "vasazásban" való részvétel felett szemet hunynak a szülők, hiszen a gyermekek ilyen tevékenységeiből származó bevételére is szükségük van a családoknak.

A fiatal lánygyermekek szinte kivétel nélkül kimaradnak az általános iskolából még annak befejezése előtt, mert a kisebb testvérek ellátása és a háztartás sok esetben rájuk marad. Az apa különböző okokból való távolléte a családtól átrajzolja a szerepeket, így az anyák válnak családfenntartóvá, a gyerekek pedig az eredetileg az anyák által betöltött szerepet viszik tovább.

A gyermekeket azért sem szívesen járatják bölcsődébe, óvodába és iskolába, mert nem tudják a szülők felvállalni a térítési díjak fizetését. Sok esetben a lakóhely és az oktatási intézmény közötti nagy távolság miatt maradnak ki a gyerekek ezekből az intézményekből. A gyerekek a telepi körülmények miatt számos esetben gondozatlanok, ápolatlanok, gyakori a rühesség és a tetvesség.

A szülők a gyermekek különböző iskolai rendezvényeken való megjelenését sem tudják megfizetni.

A roma gyermekek ingerszegény környezetben nőnek fel, a szabadidő tartalmas eltöltéséhez a legelemibb feltételek sem adottak számukra.

Az iskolai jelzések gyakoriak a magas hiányzások miatt. Van azonban olyan jelzés is, amely a pedagógusok telepi életkörülmények tekintetében való járatlanságát tükrözi, amikor is a gyerekek sáros öltözete miatt adnak jelzést a gyerekjóléti szakembereknek. A sáros öltözet mint köztudott a csapadékos időben való járhatatlan utak következménye, az aszfaltozott utak hiánya az egyik legnagyobb probléma az ott élők életében. Sok esetben rossz idő esetén a szülők éppen ilyen indokok alapján, illetve félve a megfázástól, nem engedik el gyermekeiket iskolába.

A pedagógusok többsége meglehetősen előítéletes a telepi gyerekekkel szemben, gyakran félnek tőlük.

Az általános iskolás gyerekek közül többen a Liget úti Speciális Általános Iskolába járnak, sokan megfordulnak közülük a tanulásképeséget vizsgáló bizottság előtt is.

A telepi gyerekek túlnyomó többsége az általános iskola befejezése után nem folytatja tanulmányait.

A telepen lakók és a családsegítő és gyermekjóléti szolgálat közötti kapcsolatrendszer jellemzői

A szociális munkások szerint a kliensek nem jelentek meg a szolgálatnál csak abban az esetben, ha adományra volt szükségük. Ezért a találkozások háromnegyede a rászoruló lakókörnyezetében történt. A statisztikai naplók szerint az aktív korú nők tartottak kapcsolatot a családgondozókkal. A férfiak nem bizonyultak együttműködőnek a gondozási folyamatban. Ezek alapján úgy tűnik, hogy a szükséglet kielégítést elősegítő intézményekkel való kapcsolattartás, együttműködés a nők feladata a családban. A férfiak a gondozási folyamatba csak a gyermekjóléti szolgálatokkal közös esetekben léptek be, hiszen védelembevétel esetén a gyámhatóság kikényszeríti a szülők együttműködését.

A családgondozók leírásai szerint a férfiak alig tartózkodtak otthon a látogatások alkalmával, az esetek többségében a napi betevő előteremtésével voltak elfoglalva, illetve előfordult, hogy a hatóságok elől bujkáltak vagy már a börtönbüntetésüket töltötték.

Melyek a kliensek által hozott leggyakoribb problémátípusok?

Az első interjúk, találkozások során elsősorban az anyagi problémák jelennek meg, azonban a családgondozók szerint teljesen más típusú, összetett problémák manifesztálódnak a telepen élő cigány családoknál, amelyeknek csak egyik szegmense a pénztelenség. Nagyon mély anomáliák húzódnak meg egy-egy kliens problémája mögött. A következőkben vázolt esetek tipikusan telep-specifikusak és nagyon súlyosak. A telepen élő romáknál gyakran előfordul, hogy a gyermek akkor születik, amikor az apa éppen a börtönbüntetését tölti. Ilyen esetben nem tud apasági nyilatkozatot tenni, így a hatóságoknak kell felkeresni őt a börtönben. Ez azonban hosszú és időigényes folyamat. Azonban amíg az apa nem nyilatkozik az apaságáról, illetve adott esetben a szülői felügyeleti jog lemondásáról, addig az anya nem tudja igénybe

venni a különböző szociális juttatásokat. Ezért gyakran előfordul, hogy nem a vérszerinti apa nyilatkozik, amelynek következtében az ő nevét öröklik a gyerekek. Ez a szociálpolitikai rendszer sajátosságaira is felhívja figyelmet, ami az egyedülálló anyák vagy az élettársi viszonyban élő szülők gyermekeit nem egyenrangúként ismeri el a különböző juttatások megítélésénél azokhoz a gyerekekhez képest, akik kétszülős családban születnek. Ez a romáknál különösen problematikus, hiszen a tradicionális közösségekben élők a mai napig nem ismerik el a házasság intézményét, úgymond a párok "összeállnak".

A fenti példából következően látható, hogy - az előítéletekkel ellentétben- egyáltalán nem olyan könnyű számukra a szociális juttatásokhoz való hozzáférés.

A másik nagy probléma a hivatali ügyintézésben, hogy a telepen élő felnőtt lakosság nagy része analfabéta, a hivatalos leveleket ebből következően sem elolvasni, sem értelmezni nem tudják. Gyakran előfordul, hogy küldeményeiket sem kapják meg, hiszen a postás nagyon ritkán jár a telepre. Ez a közüzemi hátralékok teljesítését nagyon megnehezítő körülmény.

A példák alapján látható, hogy a problémák halmozottan vannak jelen, és a megoldásukat több külső körülmény is nehezíti.

A telepen élő cigány lakosok az interjúk során a rossz lakáskörülményeket, a közbiztonság hiányát, a magántulajdon gyakori sérelmét jelölik meg. Gyakoriak a kérelmek, illetve az idősök és a gyermekek bántalmazása.

A mélyszegénységben élő roma családoknak nincs jövőképük, gyakori körükben a szenvedélybetegség, a családi konfliktus, a családon belüli erőszak.

A telepi családok mindennapjainak jellemzéséhez szükséges röviden szólni arról is, hogy a lakók életében még mindig meghatározó szerepe van a különböző szokásoknak és hiedelmeknek. Találunk olyan közösségeket, akik a klasszikus néprajzi leírásokban olvasható szokásrendszer szerint élnek. Hiedelmeik mögött sok esetben a tudatlanságuk húzódik meg. Általánosságban elmondható, hogy egy sajátos szubkultúra, a mélyszegénység kultúrája gyökeresedett meg a telepiek életében.

A fentiekben a telepeken élő roma családok életkörülményeit számos dimenzió mentén próbáltuk leírni, a következőkben a számukra kiutat jelentő oktatás és foglalkoztatás mentén foglaljuk össze a jelenlegi helyzet legfontosabb sajátosságait.

Oktatási helyzet

A roma származású gyermekek oktatási intézményekbe való integrációját számos tényező nehezíti. Az egyik meglehetősen meghatározó körülmény a szülők iskolázottságának alacsony foka, az anyanyelv megtartásának különböző szintje, valamint az a tény, hogy a cigányság által képviselt értékek gyakran mások, mint amelyeket az iskola preferál. A gyermekek iskolába lépését a roma családok sokszor drámaként élik meg, míg a többségi társadalomhoz tartozó gyerekek a szocializációjuk során felkészülnek erre az időszakra. A cigány családok között gyakori az a vélemény, hogy azért kell iskolába járni, mert kötelező, előírja a törvény. A szülők negatív hozzáállása gyakran a saját korábbi gyermekkori sikertelenségeiből fakad. Sokszor a gyermekeket fogadni készülő intézmények sem felkészültek arra, hogy megfelelő pedagógiai módszerekkel segítsék a beilleszkedésüket. Ennek egyik lényegi eleme, hogy az oktatási intézményeknek el kell ismerniük a cigányság kulturális egyenjogúságát.

A gyermekek sikeres fejlesztésében meghatározó, hogy hány évesen kezdődik el az oktatási intézmények keretében való nevelésük. Az oktatási szakemberek egyöntetű véleménye az, hogy minél korábban kerülnek be az óvodába, annál kevesebb hátránnyal indulnak az általános iskolában. Sajnos ma még gyakran előfordul a mélyszegénységben élő gyermekeknél, hogy a közoktatási törvény előírásai ellenére 5 éves korukban sem kerülnek be az óvodába, amelynek fő oka a szülők gyakori lakhelyváltásában keresendő. A szolnoki óvodákban egy 2001. évi elmérés adatai szerint, - amely a pedagógusok becslésén alapszik - a roma gyermekek aránya 7,7 százalék volt. A demográfiai trendeket alapul véve vélhetően ez az arány 2004-ben már valamivel magasabb lehet.

Ugyanezen felmérés adatai szerint a roma gyermekek általános iskolai aránya 7,05 százalék, ami valószínűleg kevésbé jó becslés, mint az óvodai arány. A szolnoki általános iskolák esetében egyfajta szegregálódási folyamatnak lehetünk tanúi. Két iskola esetében egyértelműen megfigyelhető az elkülönülés, a Mátyás király úti Általános és Alapfokú Művészeti iskola, valamint az Újvárosi Általános Iskola és Szakiskola esetében. Ezeknél az intézményeknél a többségi társadalomhoz tartozó szülők más intézménybe írták gyermekeiket a roma tanulók számának növekedését látva. A kialakult helyzet több szempontból is veszélyes, egyrészt az iskolák szegregálódása rontja a roma gyermekek integrált nevelésének esélyeit, amely hosszú távon a gyermekek társadalmának megosztottságához vezet, illetve a folyamatos elvándorlás jelentősen megnöveli az adott intézmény fenntartási költségeit is.

Sajnos a családi háttér kellő támogatásának hiányában nagyon magas a lemorzsolódási arány. A gyermekeket fogadó intézmények részéről pedig problematikus, hogy kevés a cigány kultúra autentikus átadására, oktatására alkalmas pedagógus.

Az oktatási intézményekben tanuló roma gyermekekre jellemző, hogy az alsótagozatban viszonylag jól teljesítenek annak ellenére, hogy már ebben az időszakban is rengeteg kudarc éri őket. A családjukban kevés pozitív példát látnak, és a szüleik sem motiválják őket a tanulásra az esetek többségében. Amikor azonban belépnek a kamaszkorba, hirtelen megnő a család és az iskola közötti távolság, amely esetükben a felsőtagozatos idősakra esik. Ekkorra már tele lesznek frusztrációval, daccal és agresszióval a tanár és a külvilág felé egyaránt. Számos alkalommal a pedagógus sem látja, hogy mi húzódik meg e jelenség mögött. Általában ilyenkor a Pedagógiai Szakszolgálathoz küldik vizsgálatra a gyerekeket, mert azt gondolják a nevelők, hogy ezek a sajátos válaszreakciók a tanulók képességeivel vannak összefüggésben.

Mindezek hosszú távú következménye, hogy olyan roma gyermekek is speciális, tanulási zavarokkal küzdő gyermekeket fogadó általános iskolákba kerülnek, akiknél nem lenne indokolt.. Továbbá ezek a jelenségek feszültséget szülnek a tanár és diák között, hiszen a pedagógus úgy érzi, hogy kudarcot vallott, a gyermekekben pedig a kisebbségi érzés fokozódik.

Ezért fordul elő gyakran, hogy mire a gyermek a középiskolába lépne, már nincs az oktatási rendszerben. E probléma feloldásához az általános és középiskolák hatékonyabb együttműködésére lenne szükség, illetve azokra a pedagógusokra kellene építeni, akik képesek motiválni a gyermekeket, és a szülőkkel is meg tudják találni a megfelelő hangot egy bizalmi kapcsolat kialakításához.

A Nevelési Tanácsadóban kevés roma származású gyermek fordul meg, ők általában magántanulók, és a legtöbb esetben az iskola jelzésére kerülnek az intézménybe. Jellemző, hogy nem járnak be rendszeresen a szakemberekhez, az a véleményük, hogy nincs szükségük ilyen jellegű segítségre.

A Pedagógiai Szakszolgálat munkatársai szerint az alábbi tényezők állnak a roma tanulók sikertelensége mögött:

- a család és az iskola rossz kapcsolata,
- a problémás szocializáció,
- a rossz szociális helyzet,

- a nyelvi hátrány,
- óvodai és iskolai nyelvi programok mellőzése a roma családok körében,
- a rosszul felszerelt oktatási intézmények,
- a tanulási motiváció hiánya,
- az előítéletek,
- a hátrányos megkülönböztetés,
- a nem megfelelő pedagógusi gyakorlat a roma gyermekek nevelésében.

A megkérdezett iskolaigazgatók is arról számoltak be, hogy nem adottak a gyermekek számára sokszor a legelemibb feltételek sem a rendszeres iskolalátogatáshoz.

A középiskolákban nagyon aggasztó a helyzet a roma tanulók tekintetében. Az oktatási intézményekben való reprezentáltságuk alig éri el a 2 százalékot. A halmozottan hátrányos helyzetű cigány tanulók középiskolába való bejutásának esélyei jóval rosszabbak a nem cigány tanulókhoz viszonyítva, különösen a gimnáziumokban és az érettségit nyújtó intézményekben. Ez elsősorban a fentiekben vázolt okok következménye, másrészt nehezíti a helyzetet, hogy szüleik a szükséges anyagiak hiányában nem tudják finanszírozni tanulmányaikat.

A szakemberek részéről általános vélemény, hogy az ösztöndíjrendszer és a kollégiumi hálózat bővítésével lehetne nagyobb esélyt adni a továbbtanulásra ezeknek a fiataloknak. Ezt igazolja az a tény is, hogy Szolnok városában két olyan középfokú oktatási intézmény a legsikeresebb a roma fiatalok középiskolai oktatásában, ahol e két feltétel adott. Ezek az intézmények: a Dr. Hegedűs T. András Alapítványi Középiskola, Szakiskola, Esti Általános Iskola és Kollégium, valamint a Jász-Nagykun Szolnok Megyei Szakképző Iskola és Kollégium.

Érintőlegesen már szóltunk a szülők és a pedagógusok oktatással kapcsolatos attitűdjeiről, illetve szerepéről, érdemes azonban bővebben kitérni az ő aspektusukból is a városban tapasztalható folyamatokra.

A roma gyermekek szüleiről a korábbi felmérések alapján nincs adat. Az viszont tudható, hogy a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók többsége munkanélküli családban nő fel. A gyermekek iskolai tanulmányai iránti érdeklődés a szüleik részéről egyre inkább csökken az idő előrehaladtával. Ez abban nyilvánul meg, hogy ritkábban vesznek részt a fogadóórákon és

a szülői értekezleteken. A pedagógusok számára problémát jelent, hogy a szülők néhány esetben véletlenszerű látogatás keretében próbálnak érdeklődni gyermekeik tanulmányi ügyeiről.

Jellemző a szolnoki oktatási intézményekre, hogy az óvoda- illetve iskolaszékekben nem megoldott a roma származású családok képviselete.

A családoknál tapasztalható, hogy amint valamelyik szülő képes pozitív példát mutatni, megnő a gyermekek motiváltsága a tanulás iránt és változik a szülő mentalitása is az iskolával szemben.

Az óvodákban és az általános iskolákban a pedagógusok attitűdjében, a roma gyermekek oktatása terén tapasztalható hozzáállásban felfedezhető némi pozitív változás. A középiskolákban- kivétel a két említett intézmény - ennek jelei sem nagyon mutatkoznak. A legtöbb pedagógus ugyan értesül a különböző romológiai tárgyú továbbképzési lehetőségekről, de az önkéntes részvétel még mindig limitált.

Biztató jelenség azonban, hogy egyre gyakoribb az általános iskolákban a pedagógusok részéről egy-egy problémás eset kezelésben a gyermekjóléti szolgálat és a pedagógiai szakszolgálat munkatársaival való együttműködés.

Sajnálatos módon ugyanez a középiskolai pedagógusokra más kevésbé mondható el.

Összességében az látható, hogy az oktatásban a roma származású gyermekek integrációja terén történt némi előrelépés, hiszen nőtt az óvodába járó gyermekek száma, javult a tankötelezettség teljesítése. Azonban továbbra is problematikus a roma tanulók továbbtanulása az általános iskola befejezését követően, illetve számos problémával terhelt a leghátrányosabb helyzetű gyermekek rendszeres iskolába járásának megvalósítása és felzárkóztatása.

A roma származású gyermekek között még mindig magas a veszélyeztetettek aránya, amely elsősorban a nem megfelelő szocializáció, és az ebből fakadó műveltségi és nevelési hátrányok következménye.

A roma származású munkavállalók munkaerőpiaci jelenléte, a foglalkoztatás terén tapasztalható jelenségek

Köztudott, hogy Magyarországon a rendszerváltást követően drámaian visszaesett a roma származású munkavállalók foglalkoztatása. Ez a jelenség elsősorban a gazdasági struktúraváltás terén bekövetkezett folyamatok következménye, amely során tömegesen szűntek meg a cigány munkavállalókat nagy számban foglalkoztató, magas iskolai végzettséget nem igénylő, főként betanított munkára épülő munkahelyek. Szolnok város roma lakossága szintén érintett volt ezekben a folyamatokban, melynek következtében ma már nagyon alacsony a roma munkavállalók foglalkoztatottsági aránya. Ennek elsődleges oka a potenciális munkavállalók alacsony iskolai végzettsége. A cigány lakosság százalékos aránya a munkanélküliek csoportján belül jóval a magasabb - a rendelkezésre álló becült adatok alapján körülbelül 30 százalék -, mint a roma kisebbséghez tartozók városi lakosságon belüli aránya.

A cigányság foglalkoztatásának növelése érdekében 1999-ben létrejött a "Munkalehetőség a Jövőért" Szolnok Kht.

A Kht. által foglalkoztatottak elsősorban városüzemeltetési és kommunális feladatokat látnak el. A munkavállalók körén belül a roma származású dolgozók aránya körülbelül 50 százalék. A roma jelentkezők iskolázottsági szintje alacsony, sok esetben a nyolc általános szintjét sem éri el. A Kht. működésére jellemző, hogy a munkavállalók kiválasztásánál a Kisebbségi Jogvédő Irodával és egyéb roma szervezetekkel egyaránt együttműködnek, ezek a szervezetek név szerinti javaslatot adnak. A jelentkező munkavállalók életkora 18 és 52 év között van. A jelentkezők többségének egészségi állapota jóval rosszabb, mint nem roma kortársaiké.

Tipikus probléma a roma munkavállalók esetében, hogy ritkán van kitartásuk a folyamatos, hosszú távú munkavégzéshez. Az esetek többségében két-három hónap után egyre gyakoribbá válnak a hiányzások, lazul a munkafegyelem. Többször is előfordul, hogy felülbírálják a munkavezetőt.

A foglalkoztatási és munkaügyi témában megkérdezett prominensek elmondták, hogy Szolnokon a munkáltatók nem szívesen alkalmaznak roma származású munkavállalókat. A munkaerőpiacon nagyon erőteljesen jelen vannak az előítéletek, amik korábbi negatív tapasztalatokon alapulnak, és amelyekből gyakran általánosítanak a foglalkoztatók. Sajnálatos tény, hogy az előbbiekből kifolyólag számtalan esetben a munkáltatók a lehetőséget sem adják meg a munkára jelentkező cigány embereknek a bizonyításra.

Annak érdekében, hogy a roma származású munkavállalók munkaerőpiaci integrációja sikeresebb legyen, a városi önkormányzat részéről is jelentősebb források betervezésére lenne szükség a foglalkoztatást elősegítő programokra.

Jelenleg a potenciális munkavállalói kör sem ismert, ezért ennek feltérképezéséhez is anyagi fedezetre lenne szükség.

A munkaügyi szakemberek tapasztalata a munkavállalói jelzések alapján azt mutatja, hogy hatékonyabbá válhatna a roma származású munkanélküliek újrafoglalkoztatása, ha nem havi bérezésben részesülnének. A halmozottan hátrányos helyzetű munkavállalók családjában olyan mértékű a szegénység, amely nem teszi lehetővé tartalékok felhalmozását, ezért napi szintű bérezésre lenne szükség a mindennapi szükségletek, a családok rendszeres élelmezésének biztosítása érdekében. Átmeneti megoldásként már a két hetenkénti fizetés is jelentős változásokat eredményezhetne a munkához való hozzáállás terén.

A Cigány Kisebbségi Önkormányzat számára nagyobb szerepet kellene biztosítani a munkavégzés során a szabályok betartatásában.

A munkaerőpiacon a munkáltatók részéről attitűdváltást eredményezhetne a roma munkavállalók felé, ha egy jól szervezett média kampány keretében sikeres roma munkavállalói életutakat ismerhetnének meg.

A városi munkaügyi központ is kiemelten kezeli a roma munkanélküliség problematikáját. 2001-ben például roma közösségfejlesztő asszisztensek képzését támogatta a központ, amely egyedülálló kezdeményezés volt Magyarországon és sikeresnek bizonyult. A munkaügyi központ a különböző roma foglalkoztatási programok kapcsán együttműködik mind a kisebbségi önkormányzattal, mind pedig a civil szervezetekkel. Ezeknél a programoknál azt tekintik roma származásúnak, akiket a roma szervezetek delegálnak. Felzárkóztató képzéseket is szerveznek a roma érdeklődők számára jó eredménnyel.

A roma foglalkoztatás terén a megkérdezettek az egyik fő problémaként azt fogalmazták meg, hogy a romák még mindig csak másodlagos munkaerőpiaci szereplőkként vannak számon tartva. Ez azt jelenti, hogy számukra leginkább a közhasznú és közcélú foglalkoztatás csatornáit nyíltak meg. Olyan programokra van ezért szükség, amely felkészíti őket a másodlagos munkaerőpiaci létből való kilépésre, ismét értéket kell, hogy lássanak a saját munkájukban.

A romák foglalkoztatása terén élénk a feketén történő foglalkoztatás, amely a munkavállalók kiszolgáltatottsága ellenére is vonzó az így kapható napi bér miatt.

A szakértők véleménye szerint a foglalkoztatás, különösen a hátrányos helyzetű roma lakosság munkaerőpiacra való visszavezetése rendkívül összetett feladat. Csak akkor lehet eredményeket elérni, ha a résztvevő szereplők kompetenciái között nincs átfedés. Ehhez például az kell, hogy egy kompetens intézménynél, adott esetben például az önkormányzatnál ne hat különböző főosztályhoz tartozzon egyazon ügy. Ugyanez vonatkozik a roma szervezetekre is, a hatékonyság érdekében összhangot kell teremteni az általuk végzett tevékenységek között.

A foglalkoztatás elősegítése, főként a munkára ösztönzés terén megfontolandó az egyház lehetséges szerepvállalása is.

Az előbbieken elemzett két terület: az oktatás és a foglalkoztatás aktív módon segítheti elő a halmozottan hátrányos helyzetű roma származású szolnoki lakosok felzárkózását. Létezik azonban még egy fontos beavatkozási terület, amely szintén sokat tesz a kilátástalan helyzetbe került családok segítése érdekében, ez pedig a szociális szakma.

Segélyezés

A tapasztalatok azt mutatják, hogy a szolnoki cigányság a területi szegregáció ellenére is viszonylag jól tájékozott az igénybe vehető segélyek köréről. Saját csatornáikon keresztül az esetek többségében egymást is tájékoztatják a lehetőségekről.

A roma populáció - gyermekvállalási szokásaiból fakadóan - előfordulási aránya a gyermeket nevelő családok számára járó támogatások tekintetében a legmagasabb.

Mivel a halmozottan hátrányos helyzetű roma családok intézményi ellátást - főként bölcsődei és óvodai ellátást- csak kis számban vesznek igénybe, ezért az egyedi térítési támogatást igénylők körében alacsony a reprezentáltságuk. Ugyanez mondható el a rendszeres nevelési segély igénybevételére is.

Az egyszeri támogatások - például temetési segély, átmeneti segély - igénybevétele élethelyzetük függvénye, tehát alkalmoszerű, csak úgy mint a többségi társadalomhoz tartozó családok esetében. Ez alól kivételt képez a rendkívüli gyermekvédelmi támogatás, amely igénybevétele gyakrabban fordul elő esetükben.

Gyámügyi hivatal

A cigány kisebbség tagjai a gyermekek védelmével, valamint a gyermekek családi jogállásnak rendezésével kapcsolatos ügyekben a szolnoki lakossághoz viszonyított arányukhoz képest jobban érintettek. A gyámügyi szakértők elmondása szerint a veszélyeztetett gyermekek csaknem 80 százaléka roma származású. A felmerülő anomáliákról a családgondozási naplók elemzésekor már szóltunk. A szülői felügyeleti jogokkal és gondnoksággal kapcsolatos esetekben viszont alulreprezentáltak a roma származású lakosok.

A kapcsolattartással és a gyermektartásdíj állam általi megelőlegezésével kapcsolatos hatáskörök gyakorlása során pedig csak kivételesen lehet találkozni roma kliensekkel.

A különböző szociális feladatok, így a gyámügy hatáskörébe tartozó esetek kezelését nehezíti az a körülmény, hogy jelenleg nincs Szolnokon szociális térkép, valamint az egyes esetek nyomon követéséhez sem adottak a feltételek. Ebből következően a gyámügyi hivatal szakemberei csak a jelenlegi szolgáltatási színvonal szinten tartására képesek. A hatékonyabb ügyintézés nehezíti, hogy az önkormányzaton belül is túl sok szervezeti egységhez tartozik a roma-ügy, és az együttműködések színvonala sem megfelelő az egyes osztályok között.

Családsegítő szolgálatok

Amint erre már korábban érintőlegesen utaltunk a roma lakosság elsősorban anyagi jellegű problémákkal keresi fel a családsegítő szolgálatok munkatársait, illetve a kérelmek megírásához, ügyeik intézéséhez kérik a szolgálatok segítségét. Az önkormányzat releváns hivatalainak munkatársai szívesen veszik a szociális szakemberek közvetítését, gyakran gyorsítják az ügymenetet. Azonban egy-egy problémás esetenél jellemző, hogy a kliensek minden szükséges feltétel teljesítését megígérik, ezek az ígéretük azonban meglehetősen rövid távra szólnak. A juttatáshoz való hozzájutás után minden marad a régiben. Éppen ezért a szakemberek véleménye szerint bizonyos juttatásokat olyan feltételekhez kellene kötni, amelyek garantálják, hogy a közvetlen lakókörnyezetüket rendben tartják. Ezen a téren együttműködésre lenne szükség a kisebbségi önkormányzattal és a vajdákkal.

Számos alkalommal előfordul, hogy a hagyományos problémamegoldó modell nem érvényesíthető az eljárás során, mert a kliensek olyan mértékben szegények, hogy csak rövid távon képesek együtt gondolkodni a szakemberekkel. Gyakran előfordul a

család gondozóknál, hogy tehetetlennek érzik magukat, a krízisintervenció szinte mindennapos az esetkezelések során.

Az ügyek megoldását nehezíti, hogy a romák bizonyos jelenségeket sajátos szociokulturális háttérükből fakadóan nem élnek meg törvénytértésként. Ez elsősorban a gyermekjóléti esetekben jelenik meg, például a lányszöktetés számukra elfogadott cselekedet. Általános jelenség, hogy azok a családok, amelyek a család gondozói naplóknak szerepelnek, a gyermekjóléti szolgálattal is kapcsolatban állnak.

Adósságkezelés

A hátralékkezelés folyamatába csak a motivált, együttműködésre kész ügyfelek vonhatók be. Az ilyen eseteknél az ügyfelekben folyamatosan kell kialakítani a problémamegoldás iránti igényt. Tisztázni kell, hogy az adós hány szolgáltató felé tartozik, milyen mértékű a tartozása és hogyan vonható be a hátralékkezelésbe. Ezután következhet a lehetséges megoldások bemutatása, az egyénre szabott háztartásvezetés kialakítása, az egyéni háztartásra szabott hátralékkezelés és folyamatos nyomonkövetés keretében a háztartásvezetés kontrollálása, a felelősségtudat felkeltésével. E munka során olyan hátralékkezelési módokat szükséges választani, amelyek a családok összetartozását erősítik.

Sajnos a problémamegoldásnak ez a formája még nem olyan elterjedt a roma lakosság körében, de már megjelennek az ügyfelek között. Ők azonban főként a magasabb iskolai végzettségű rétegekből kerülnek ki. A halmozottan hátrányos helyzetű családok körében ez a szolgáltatás még kevésbé ismert, illetve egy korábbi fejezetben már említettük a hátralékról szóló küldeményekkel kapcsolatos problémákat.

Egy kérdőíves felmérés eredményeként az derült ki, hogy a roma lakosság pozitívan értékeli a szociális segítők munkáját, a megkérdezettek méltatták a gyors és humánus ügyintézését.

A továbbiakban a rendőrség, a megkérdezett házi orvosok, a különböző ifjúsági segítők és a büntetés-végrehajtási intézetben dolgozók társadalmi reintegrációját segítő szervezetek munkatársainak tapasztalatait foglaljuk össze.

Háziorvosok

A házi orvos interjúalanyaink elmondása szerint a körzetükbe tartozó roma lakosság ismeri a különböző egészségügyi juttatásokat, például a közgyógyigazolvány nyújtotta lehetőségeket. Jellemző a családokra, hogy amennyiben beteg van a családban, azonnal orvoshoz fordulnak. Védőoltásokra viszont nem jelennek meg időben, csak többszöri felszólítás után.

A cigány populáció körében gyakoriak a légúti és hurutos megbetegedések, amely elsősorban a rossz lakhatási körülmények, a dohányzás és italozó életmód következménye. Az egyik megkérdezett házi orvos körzete a Széchenyi krt-on található, az ő tapasztalatai sokkal pozitívabbak mint a Temető úton rendelő kollegájáé. A roma származású betegek tisztán, ápoltan jelennek meg a rendelőben, ragaszkodnak az orvosukhoz. Nem jellemzőek rájuk a korábban gyakrabban előforduló betegségek mint a rühesség vagy tetvesség. Ez a doktornő véleménye szerint a többségi társadalmi normáknak való megfelelésre irányuló törekvés, másrészt a jól működő védőnői szolgálat eredménye.

A Temető úti rendelőben praktizáló körzeti orvos körzetében számos mélyszegénységben élő roma család él. A korábban már részletesen bemutatott lakhatási körülmények azt eredményezték, hogy rég nem látott fertőző betegségek ütötték fel a fejüket a telepi lakosok körében. A tisztálkodás nagyon problematikus ezeknél a családoknál. Előfordul, hogy egy-egy járvány során tömegesen kerülnek kórházba gyerekek, sőt előfordult, hogy fertőző agyhártyagyulladás következtében egy kisgyermek elhunyt a telepen.

Rendőrség

A rendőrség megkérdezett munkatársa szerint a bűnmegelőzés akkor töltheti be a funkcióját, ha a rendőrök megfelelő ismeretekkel, információkkal rendelkeznek a romák életvitelével, kultúrájával kapcsolatban. Ezért a rendőrség rendkívül fontosnak tartja, hogy legyen kapcsolattartójuk a kisebbségi önkormányzat felé, illetve egyéb roma szervezetekkel és magával a roma lakossággal is aktív legyen a kapcsolata. A rendőrség szakértői is az oktatásban látják a kilátástalan helyzetben élők felzárkóztatásának lehetőségét. Ahhoz, hogy javuljon a helyzet, mindkét félnek nyitnia kell a másik felé.

Véleményük szerint javulás a kis közösségek terén és az interperszonális kapcsolatok szintjén várható. A lakosság körében a cigányságról szóló felvilágosító programokra lenne szükség. A rendőrség berkeiben célorientált továbbképzésekkel, konfliktuskezelő tréningekkel próbálják a munkatársakat felkészíteni a roma lakossággal kapcsolatos esetek hatékony kezelésére. Ez utóbbiban a rendőrség partnerségi kapcsolatot alakított ki a Dr. Hegedűs T. András Alapítványi Középiskolával.

A rendőrség megítélése a roma lakosság részéről nem egységes, a többség azonban még mindig inkább ellenségként tartja számon a rendőröket, sem mint segítőként. A helyzetet nehezíti, hogy a rendőrség munkatársai között is gyakoriak az előítéletek.

Lakásotthonok

A megkeresett lakásotthonok munkatársai szerint a leggyakrabban a gyámhivatal közvetítése útján érkeznek a gyermekek az otthonokba. A gyermekek legnagyobb hányada veszélyeztetett, rossz anyagi helyzetű családokból, leromlott egészségi állapotban érkezik. Sok közöttük a fogyatékos és a pszichésen sérült gyermek. Többen közülük az alapvető életviteli ismeretekkel sem rendelkeznek, a rendszeresség-tudat szinte teljesen hiányzik az életükből.

Jellemző, hogy a bekerülő gyermekek és szüleik között nem szakad meg a kapcsolat, erős az érzelmi kötődés közöttük. Gyakran előfordul, hogy a szülők nem értik, hogy miért veszik el a gyermeküket tőlük. Azonban ha a szakemberek elmagyarázzák nekik az indokokat, akkor igyekeznek olyan feltételeket teremteni a lakáskörülményeikben, hogy minél előbb visszakaphassák a gyermekeiket. A probléma ez esetben is abban rejlik, hogy a változások nem hosszú életűek.

A lakóotthonokban egyetértésben élnek roma és nem roma gyermekek.

A bentlakás feltétele a tanulás, ha a gyermek betöltötte 16. életévét, munkát is vállalhat. A gondozott gyermekek általános iskolai eredménye sajnos nem teszi lehetővé számukra a középiskolákban való továbbtanulást, ezért szakmát tanulnak. A gyenge tanulmányi eredmény oka a családi háttérben keresendő minden gyermek esetében.

A lakóotthonokban élő gyermekek számára problematikus a külvilággal való kapcsolatteremtés, ezért fontos, hogy minél több házon kívüli programon vegyenek részt. Ehhez több forrásra lenne szüksége az otthonoknak, illetve a fenntartásukért felelős intézménynek.

Ahhoz, hogy a lakásotthonok jobban működhessenek a jelzőrendszer megerősítésére, valamint a problémák feltáráshoz több szakemberre lenne szükség.

Népfőiskolai Társaság

A büntetésvégrehajtási intézetből nem nyilatkoztak számunkra, azonban kapcsolatba kerültünk a Népfőiskolai Társaság egy munkatársával, aki börtönbüntetésüket töltő roma emberek számára próbál segítséget nyújtani a társadalomba való visszatéréshez. Munkája során a fogva tartottak számára különböző programokat szervez, amely munkában roma közösségfejlesztők és a munkaügyi központ nyújt számára segítséget.

A szervezett programok között szerepel a roma történelem és a roma költészet megismerése, amely nagyon népszerű a fogvatartottak körében. A különböző képzésekre is önként jelentkeznek, látszik az elítélteken a törekvés. A börtönben lévők egy része megélhetési bűnözés miatt tölti a büntetését, de találunk szép számmal olyan elítélteket is, akik beleszülettek a bűnözői életformába.

A munkatárs tapasztalatai szerint a pártfogókban a fogvatartott roma emberek nem nagyon bíznak.

A szolnoki lakosság életkörülményeinek és a velük napi kapcsolatban lévő intézmények tapasztalatainak áttekintését követően összefoglaljuk egyrészt interjúalanyaink felvetései, másrészt saját elgondolásunk alapján a legfontosabb tennivalókra vonatkozó javaslatainkat a roma ügy megreformálása, és a leendő felzárkóztató program minél hatékonyabb megvalósítása érdekében.

JAVASLATOK A HALMOZOTTAN HÁTRÁNYOS HELYZETBEN LÉVŐ ROMA LAKOSSÁG FELZÁRKÓZTATÁSÁT CÉLZÓ PROGRAMHOZ

Az alábbiakban kisebb költségvonzatú, rövid távon megvalósítható, elsősorban a telepeken élő mélyszegények életkörülményeinek javítására és a humán közösségfejlesztést elősegítő programokra megfogalmazott javaslatainkat vázoljuk.

- javasoljuk a budapesti lakótelep-rendőrség mintájára telep-rendőrség létrehozását az ott élők biztonságának növelése és az esetleges súlyosabb konfliktusok megelőzése érdekében; a szolgálatot biztosító rendőrök segíthetnének a telepre látogató szociális munkatársak, postásoknak, stb. munkájuk biztonságos körülmények közötti ellátásában;
- Nyugat-Európában számos sikeres, úgynevezett Social City³ projekt született nagyvárosok deprivált kerületeinek felújítására, az ott élők helyzetének normalizálására - a város önkormányzata számára javasoljuk a kapcsolatfelvételt hasonló területen járatos külföldi szakemberekkel, akik kezdetben (a kellő rutin megszerzéséig) tanácsadóként segíthetnék a pályázat elkészítését (az Európai Szociális Alap és az Európai Regionális Fejlesztési Alap honlapjain feltüntetik egy-egy projekt esetében a kontakt személyek elérhetőségét);
- a Cigány Kisebbségi Önkormányzat bevonásával javasoljuk a hátrányos helyzetű roma lakosok számára differenciált lakáshoz jutási rendszer kidolgozását;
- szociális térkép elkészítése szükséges a város lakosságára vonatkozóan, különös tekintettel e telepek lakóira;
- a közösségfejlesztők mintájára javasoljuk roma egészségőrök képzését;
- a telepeken olyan egészségházak kialakítása javasolt, ahol mosási, tisztálkodási lehetőségek teremtnének a rászorultak számára, a házak funkciója bővíthető lenne főzőtanfolyammal és különböző közösségi (egészségmegőrző, felvilágosító) programokkal
- szükség lenne lehetőleg roma származású telepi szociális munkás alkalmazására;

³ Social City: szó szerinti fordításban társadalmi, szociális város

- a takarékos házvezetésre nevelő önszorgító csoport működtetése a telepen élők számára az Adósságkezelő Szolgálat munkatársainak vezetésével;
- a lakókörnyezet és a lakóépületek műszaki állapotának javítására, a közművek bővítésére foglalkoztatási programok indítása a városi önkormányzat, a Cigány Kisebbségi Önkormányzat, a "Munkalehetőség a Jövőért" Kht. és a munkaügyi központ együttműködésében;
- potenciális munkavállalók felkutatása érdekében felmérés készítése;
- felzárkóztató képzések indítása a telepen élő felnőtt lakosság számára a Népfőiskolai Társaság aktív közreműködésével;
- óvodára szocializáló csoportfoglalkozások szervezése a telepen élő kisgyermek számára megfelelő szintű romológiai ismeretekkel rendelkező szakemberek vezetésével;
- a telepeken élők számára együttműködésre ösztönző rendszer kidolgozása a kisebbségi önkormányzat koordinációjában;
- a roma gyermekek iskolával kapcsolatos attitűdjeinek vizsgálata céljából felmérés készítése;
- javasoljuk a roma családok képviselőinek megteremtését az óvoda- és iskolaszékekben;
- a családok és az oktatási intézmények közötti kapcsolat javítása érdekében szükség van olyan fórumok szervezésére, ahol sikeres, hátrányos helyzetből induló diákok életútjait ismerhetnék meg a szülők - ebben a Dr. Hegedűs T. András Alapítványi Középiskola jelentős szerepet vállalhatna;
- a pedagógusok körében a romológiai továbbképzéseken való részvételre ösztönző motivációs rendszer kidolgozása;
- előítélet-mérséklő városi akcióprogramok, kampányok szervezése az oktatási intézményekben;
- önkéntesek bevonásával hivatalos levél felolvasó, író szolgáltatás biztosítása a rászoruló analfabéta családok számára;

- az adósságkezelő intézmények megismertetését célzó felvilágosító kampány szervezése;
- több Kamasz Tanyához hasonló, éjszaka is nyitva tartó klubra lenne szükség a csellengő, hátrányos helyzetű fiatalok befogadására, (a budapesti drog-prevenációs ping-pong klubok mintájára); ezek működtetése során partnerségi kapcsolatok erősítésére van szükség olyan oktatási intézményekkel, ahonnan kortárs segítők közreműködhetnének a programok szervezésében és lebonyolításában, személyes életútjukkal mintegy példát állítva a roma fiatalok elé;

A program majdan tartalmaz közép- és hosszú távú feladatokat egyaránt összhangban az 1047/1999. évi Korm.határozat prioritásával. Ezen célkitűzések megvalósítása az előzőekben megfogalmazott javaslatokhoz képest magasabb költségigényű, és jelentős előzetes tervezést igényel. A következőkben ilyen programelemekre teszünk javaslatot.

A korábban készült felmérések már felhívták a figyelmet a halmozottan hátrányos helyzetű roma csoportok egyre kilátástalanabb helyzetére, azonban a különböző tervezett programok kidolgozása, a célkitűzések megvalósítása - feltételezhetően a szükséges anyagiak hiányában - megtorpant.

A jelenlegi dokumentumban vázolt javaslatok is kettős céllal készülnek, egyrészt aktív problémakezelésre ösztönöznek, másrészt preventív, stratégiai intézkedéseket szorgalmaznak.

Három évvel ezelőtt a Humán Fejlesztési Program keretében Cigány Szociális és Kulturális Központ létrehozásának ötlete merült a Cigány Kisebbségi Önkormányzat részéről, amely feladatrendszerére vonatkozóan számos kiváló ötlet született. Az alábbiakban csak jelezni szeretnénk, hogy mely tevékenységek mentén tervezték a Központ működtetését, amely megvalósítását továbbra is megfontolandónak, sőt a szolnoki cigányság helyzetének egyre kritikusabbá válása miatt szükségesnek tartjuk.

A tervezett központ által ellátandó feladatok:

- közösségfejlesztés,
- oktatási programok szervezése,
- lakásépítési és ezzel kapcsolatos karbantartási programok menedzselése,
- foglalkoztatási programok koordinációja,
- jogsegély-szolgálat,
- szociális véleményező csoport,
- családsegítés,

- gyermek és ifjúságvédelem.

A továbbiakban nem részleteznénk az egyes alfeladatokhoz rendelt programokat, hiszen ennek leírása az önkormányzat számára 2001-ben készített dokumentumban részletesen megtalálható. Szükség van a programok megvalósítására vonatkozó költségvetés kidolgozására, amely ismeretében szükséges egy folyamatosan működő állandó munkacsoport létrehozása.

A Központ a roma és nem roma lakosság érdekében egyaránt működhetne.

A tervezett Központ jelentősen elősegíthetné a jelenleg gyengének minősített partnerségi kapcsolatok megerősítését és a szintén kívánatos forráskoncentrációt. Fontos, hogy a különböző programok menedzselését ellátó szervezetben minden szakterület releváns képviselője helyet kapjon. E grémium feladata lehetne a feladatok megvalósításához szükséges hazai és Európai Unió források elnyeréséhez szükséges pályázatok elkészítése.

Ahhoz, hogy a telepi körülmények között élő roma lakosság életkörülményei érdemben megváltozhassanak és beindulhassanak a minőségibb élet megteremtését elősegítő programok, a lakhatási körülményeik minél előbbi normalizálására van szükség. Ezért az önkormányzat együttműködésben a kisebbségi önkormányzattal az úthálózat kiépítését, a fertőzésveszélyes területek szeméttől való megtisztítását és a leromlott lakások javítását az aktív korú, munkaképes telepi lakók bevonásával minél előbb meg kell, hogy valósítsa. A korábbi negatív tapasztalatokból kiindulva elsődleges feladat a helyreállítást követő rend fenntartásának biztosítása, a lakókörülmények rendszeres ellenőrzésére vonatkozó metodika és a rendbontók, lakhelyüket rongálók elleni szankciók kidolgozása. Ez utóbbi feladat végrehajtásába javasoljuk a szociális szakértők bevonását is. Fontos, hogy a helyi lakókban is tudatosuljanak a szabályok.

Záró gondolatok

Szolnok Megyei Jogú Város Önkormányzatának a cigánysággal kapcsolatos feladatokat ellátó intézmények tevékenységének koordinációjában aktívabb szerepet szükséges vállalnia a jövőben. Ahhoz, hogy előrelépést lehessen elérni a mélyszegény roma rétegek felzárkóztatása terén, a városi költségvetésben jelentősebb forrásokat szükséges elkülöníteni a javaslatokban felsorolt fejlesztésekre. Úttörő szerepet vállalhatna a város annak felismerésében, hogy az időben eszközölt preventív lépések még mindig kisebb forrásokat emésztnek fel, mintha egyre nagyobb néptömegeket érintő problémákat akkor kezdenek el kezelni, amikor azok megoldása már meghaladja a humán-és egyéb erőforrásokban rejlő lehetőségeket. Néhány év múlva súlyos társadalmi feszültségek forrása lehet a kilátástalan helyzetbe jutott romák

problémáinak megoldatlansága. Az önkormányzatnak saját berkein belül is szervezeti reformokat kellene végrehajtania a roma-kérdés hatékonyabb kezelése érdekében. Jelenleg túl sok osztály foglalkozik ugyanazzal a problémával anélkül, hogy ismernék egymás tevékenységét. Szükség van olyan pályázatírásban jártas munkatársak alkalmazására, akik európai léptékben tudnak tervezni, nyelvtudással rendelkeznek. Számos - többek között a kisebbségek felzárkóztatását segítő forrás nyílt meg számunkra az Unióban - ezeket hiba lenne kihasználatlanul hagyni. Az évek során jelentős tudás gyűlt össze ilyen téren is a roma kérdésben érintett városunkban működő szervezeteknél, - hiszen például Phare pályázatokon sikerrel indultak/ indulnak-, fel kell ismerni, hogy a siker záloga a hálózati együttműködésben rejlik.

A XXI. században egyre inkább prosperáló európai városban megengedhetetlen, hogy embertársaink középkori viszonyok között, fertőző betegségektől szenvedve éljenek, ezért e lehetetlen életkörülmények felszámolása velük együttműködésben közös feladatunk.

MELLÉKLET

A Helyzetfeltárás elkészítésében az alábbi intézmények munkatársait kérdeztük meg:

- Városi Gyámhivatal
- Művelődési, Vallásügyi Osztály
- Szociális és Egészségügyi Osztály
- Szociális Támogatások Osztálya
- Dr. Nemes Katalin házi orvos
- Dr. Matolay Ágnes házi orvos
- ÁNTSZ-Védőnői Szolgálat
- Humán Szolgáltató Központ:
 - Adósságkezelő Szolgálat
 - Családsegítő Szolgálat
- Magyar Ökumenikus Szeretetszolgálat
- Városi Munkaügyi Központ
- Újvárosi Általános és Szakiskola
- II. Rákóczi Ferenc Általános Iskola
- Tallin Általános és Művészeti Iskola
- Széchenyi Általános Iskola
- Holló úti Lakásotthon
- Nyúl úti Lakásotthon
- Szép Úti Lakásotthon
- Kamasz Tanya
- SZETA
- Szolnok Városi Pedagógiai Szakszolgálat:
 - Tanulási Képességet Vizsgáló Szakértői és Rehabilitációs Bizottság
 - Nevelési Tanácsadó
 - Logopédiai Szakszolgálat
- Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Rendőrkapitányság Bűnmegelőzési Osztály
- Cigány Kisebbségi Önkormányzat
- Dr. Hegedűs T. András Alapítványi Középiskola, Szakiskola, Esti Általános Iskola és Kollégium
- Népfőiskolai Társaság
- Munkalehetőség a Jövőért Kht.

A Helyzetfeltárás elkészítéséhez felhasznált dokumentumok:

- Tájékoztató Szolnok Megyei Jogú Város Közgyűlésének 2001. június 14-i ülésére a Szolnok Megyei Jogú Város Cigány Kisebbségi Önkormányzatának kezdeményezésére a város peremkerületein élő roma lakosság helyzetéről
- Szolnok Megyei Jogú Város Cigány Kisebbségi Önkormányzata Humán Fejlesztési Program-tervezete a helyi cigányság társadalmi integrációja elősegítésére
- ÁNTSZ- Tájékoztató a Motor úti lakótelep közegészségügyi helyzetéről
- Humán Szolgáltató Központ- Tájékoztató részanyag a városban élő cigány kisebbség helyzetére vonatkozóan
- Beszámoló a Kapocs-Háló Alapítvány Családsegítő és Gyermekjóléti Szolgálat Motor úti telepen végzett munkájáról
- Contact Családsegítő és Gyermekjóléti Szolgálat - Jelentés a cigány kisebbség helyzetéről Szolnok városban
- Szolnok Megyei Jogú Város Cigány Kisebbségi Önkormányzat Roma Integrációs Program Javaslat
- Magyar Ökumenikus Szeretetszolgálat Szolnoki Családsegítő és Gyermekjóléti Szolgálata 2002. évi családgondozási naplói